ASPECTE ALE „ASPECTULUI" ISTROROMÂN ÎN CONTEXT ROMANIC ȘI SLAV

TOMASZ KLIMKOWSKI[1]
Universitatea „A. Mickiewicz", Poznań, Polonia

SOME ASPECTS OF ISTROROMANIAN "ASPECT"
IN ROMANCE AND SLAVIC CONTEXT

Abstract

The descriptions of Istroromanian usually do not distinguish between verbal aspect and prefixed verbs, due to the same morphological mechanism used in both phenomena – i.e. prefixation. However, we have to do with the actual verbal aspect only if a prefixed verb has the same meaning as its basic verb and if the only difference between them consists in the perception of verb action. Such a prefixed verb represents the perfective counterpart of a basic verb. If a basic verb is perfective itself, its imperfective counterpart is formed by infixation. Other prefixed verbs, which have a modified or different meaning than their basic verb, represent separate lexemes, with a perfective meaning, and form their imperfective counterparts by infixation. Both phenomena are present in Istroromanian as a result of Slavic (Croatian and partially Slovene) influence. They are specific not only to Slavic borrowings, but also to native verbs of Latin origin.

Keywords: *verbal aspect, perfective, imperfective, prefixed verbs, prefixation, infixation, Istroromanian, Croation.*

1. Precizări preliminare

Influența masivă a croatei asupra istroromânei a afectat nu numai lexicul, aspectul fonetico-fonologic și sintaxa, ci și morfologia (considerată subsistemul limbii cel mai rezistent la influențe străine), și mai ales structura verbului.

[1] **Tomasz Klimkowski** este doctor în lingvistica românească al Universității „A. Mickiewicz" din Poznań (Polonia), din 2008, și cadru didactic la Catedra de Limba și Literatura Română a acestei universități. Temele de interes sunt: lingvistica românească și romanică, lingvistica diacronică, interferențe lingvistice, etimologie, limbi minoritare. A publicat articole în reviste de specialitate (românești și poloneze), cărțile: *Influențe slave vechi asupra morfologiei și sintaxei limbii române* (Editura Aeternitas, Alba Iulia, 2011), *Słownik polsko-rumuński i rumuńsko-polski* [*Dicționar polon-român și român-polon*] (în coloborare cu J. Teodorowicz și E. Ivancu, Editura Nowela, Poznań, 2012) și traduceri din literatura română contemporană; e-mail: tomaszklimkowski@gmail.com.

BDD-A22805 © 2015 Editura Universității din București
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-31 09:40:40 UTC)

Fenomenul de copiere a „aspectului verbal” croat în istroromână a devenit notoriu în lingvistică, dar, în continuare, în lucrările de specialitate[2], termenul respectiv acoperă, de fapt, două fenomene legate strict unul de altul, dar separate. Confundarea lor se datorează faptului că ambele se bazează pe același procedeu morfologic – prefixare sau, mai precis, preverbare[3]. Primul fenomen, de ordin strict derivațional, constă în formarea unor verbe noi care pot fi denumite „verbe prefixale”, iar cel de-al doilea – în crearea în cadrul tuturor verbelor, inclusiv cele prefixale, a unor variante de verbe care exprimă opoziția aspectuală propriu-zisă, obținută tot prin mijloace derivaționale, dar – prin repercusiunile pe care le are asupra flexiunii – situată între derivare și flexiune. Întrucât ambele fenomene sunt productive în croată, verbele care le reprezintă fiind analizabile și folosite conștient de vorbitori, transpunerea lor în sistemul istoromân s-a produs și se produce în continuare conform aceluiași mecanism, propriu limbilor slave în general.

2. Verbele prefixale în limbile romanice și slave. Aspectul verbal slav

Verbele prefixale[4] aparțin unei categorii mai mari de verbe secundare sau compuse, derivate din verbe primare sau simple cu ajutorul unui element care modifică semantismul verbului de bază. Această modificare însemna inițial doar o specializare sau restricționare a sensului în funcție de semantismul elementului modificator, menținându-se, în același timp, o legătură semantică strictă între cele două verbe – cel primar și cel secundar. Ulterior, verbul secundar se putea îndepărta semantic de verbul primar, căpătând un sens complet nou. Prin urmare, în cadrul verbelor secundare putem distinge verbe cu sens etimologic, nelexicalizat, și verbe cu sens nou, lexicalizat, uneori foarte diferit față de cel etimologic.

În afară de verbele prefixale, din această categorie fac parte și verbele formate cu ajutorul unui adverb[5]. Diferența dintre cele două subcategorii are caracter pur formal, constând în folosirea unui alt tip de element modificator, prefix (preverb) sau adverb. Din punct de vedere semantic și funcțional, aceste verbe pot fi considerate echivalente. De altfel, alternanța preverb – adverb este explicabilă pe plan istoric, preverbele fiind vechi adverbe care s-au sudat la verbe (Vaillant 1966: 467). Adverbarea din limbile moderne reprezintă, de fapt, reluarea unui procedeu vechi (cu postpunerea adverbului în loc de antepunerea

[2] Cf. Kovačec 1971: 123-130, Caragiu Marioțeanu 1975: 207-208, Sârbu 1992: 41-42, Frățilă 2010: 206.
[3] După *préverbation*, termen folosit în Vaillant 1966: 466.
[4] După *czasowniki prefigowane*, termen folosit în Moszyński 2006: 306.
[5] În limba engleză, aceste verbe sunt numite *phrasal verbs*, dar termenul respectiv se referă, de obicei, și la verbe „prepoziționale” precum *to look for*, care nu pot fi încadrate în aceeași categorie.

BDD-A22805 © 2015 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-31 09:40:40 UTC)

lui, ca în cazul adverbării din care provine preverbarea) și apare mai ales în limbile cu tendințe analitice. Caracterizează limbi germanice precum engleza, de ex. *to go out* ‘a ieși’, *to find out* ‘a afla’ (sens lexicalizat).

Preverbarea, la rândul ei, constituie un tip special de adverbare (cu antepunerea adverbului devenit prefix), atestat deja în limbile indoeuropene vechi și specific limbilor moderne cu tendințe sintetice. Fenomenul este cunoscut în latină, cf. derivate ale verbului *ducere* ‘a duce’:

adducere ‘a aduce’
educere ‘a duce afară’
inducere ‘a duce înăuntru, a induce’
perducere ‘a duce dincolo’
traducere ‘a duce dincolo’.

Pe lângă sensul așteptat, unele derivate prezintă diferite evoluții semantice. Ulterior, în romanica comună sau în limbile romanice s-au produs alte lexicalizări, stimulate, în același timp, de transformările fonetice care au slăbit legătura formală și, prin urmare, cea semantică dintre verbul simplu și cel prefixal, de ex. rom. *a umbla, a îmbla* < lat. *ambulare* ‘a umbla’ vs. *a plimba* < lat. *perambulare* (dar: rom. v. și reg. *a primbla, a preumbla*) sau rom. *a ruga* < lat. *rogare* ‘a întreba, a ruga’ vs. *a întreba* < **interroguare* < lat. *interrogare* ‘a întreba, a interoga’. De asemenea, un verb prefixal își căpăta independența față de verbul său de bază ca urmare a pierderii acestuia, pentru că nu mai exista un alt verb la care putea fi raportat, de ex. rom. *a aștepta* < lat. *ex-spectare* ‘a privi afară’, derivat din lat. *spectare* ‘a privi’, fără un continuator în română. Bineînțeles, lexicalizarea putea apărea chiar dacă cele două condiții nu erau îndeplinite, de ex. rom. *a prinde* < lat. *prehendere* ‘a lua, a prinde’ vs. rom. *a aprinde* < lat. *apprehendere* ‘a prinde’, rom. *cuprinde* < lat. *comprehendere* ‘a prinde împreună’ (atingând uneori stadii foarte avansate, ca, de ex., fr. *prendre* ‘a lua’ vs. *apprendre* ‘a învăța’, *comprendre* ‘a înțelege’).

Lexicalizarea și dispariția unor verbe prefixale sau simple au eliminat familii întregi de cuvinte și astfel, în evoluția de la latină la limbile romanice, preverbarea și-a pierdut transparența și analizabilitatea, devenind neproductivă și păstrându-se sub numai sub forma unui număr limitat de lexeme. Totuși, procedeul în cauză s-a reintrodus în limbile romanice sub influența latină savantă (care, în cazul românei, a fost directă sau indirectă, adică intermediată de franceză). Prin urmare, pe lângă unele verbe simple sau chiar în lipsa acestora, au reapărut serii de verbe prefixale precum rom. *a conduce, a deduce, a induce, a reduce, a traduce*; *a demite, a permite, a promite, a remite, a transmite* (în baza verbului *a duce* și în ciuda faptului că nu există un continuator al lat. *mittere*), completând forme moștenite izolate precum *a aduce, a trimite*. Majoritatea formelor au sensuri lexicalizate, unele preluate din latină, altele nou create. În plus, fenomenul nu este la fel de general ca în latină, adică se aplică numai unui număr de verbe simple și are productivitate scăzută.

BDD-A22805 © 2015 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-31 09:40:40 UTC)

Singura excepție notabilă sunt derivatele cu *re-* care exprimă repetitivitatea acțiunii exprimate de verbul simplu și pot fi formate, cel puțin teoretic, de la orice verb simplu, de ex. rom. *a reciti* ‘a citi încă o dată’ < *a citi*.

Un sistem de preverbare similar cu cel latin îl prezintă slava veche, cf. derivate ale verbului *vesti* ‘a duce’:

izvesti ‘a duce afară’
privesti ‘a aduce’
vъvesti ‘a duce înăuntru, a introduce’
prěvesti ‘a duce dincolo’.

Spre deosebire de limbile romanice, procedeul respectiv este extrem de productiv în limbile slave moderne, iar sensurile unor astfel de verbe rămân foarte apropiate de sensul verbului de bază, cu toate că se pot produce și lexicalizări, cf. derivate ale verbului *pisati* ‘a scrie’ din croată:

dopisati ‘a adăuga în scris’
ispisati ‘a nota’
natpisati ‘a scrie deasupra’
opisati ‘a descrie, a circumscrie’
otpisati ‘a răspunde în scris’
potpisati ‘a semna’
prepisati ‘a copia’
pripisati ‘a atribui’
propisati ‘a prescrie’
upisati ‘a înscrie’
zapisati ‘a nota, a înscrie’[6].

Dar, sistemele verbale slave diferă de cele romanice nu numai prin dezvoltarea sistematică a categoriei de verbe prefixale, ci și prin crearea unui aspect gramatical, datorată indirect specificului acestor verbe. Limbile slave au menținut și au exploatat valoarea rezultativă, adică perfectivă, a preverbului, mai întâi pentru eliminarea sincretismului formal prezent-viitor, produs în slava veche prin dispariția viitorului și înlocuirea lui cu prezentul. Acest sincretism a fost anulat în cazul verbelor prefixale, pentru că forma de prezent a verbului prefixal, din cauza caracterului său rezultativ, avea valoare exclusivă de viitor. În aceste condiții, trebuia creată o nouă formă de prezent a verbelor prefixale (Vaillant 1966: 463). Pentru aceasta, limbile slave au recurs la iterativ (de cele mai multe ori formate prin infixare), de ex. cr. *pisivati*, formând de la el varianta imperfectivă a verbului prefixal, de ex. cr. *zapisati* → *zapisivati* ‘a nota’, care, la prezent, își păstra valoarea de prezent. Astfel, în cazul verbelor prefixale, iterativul și-a păstrat valoarea inițială, cea iterativă, dar a înglobat-o și pe cea de imperfectiv, neutralizând cele două valori.

[6] Echivalentele românești sunt aproximative și redau numai sensul de bază.

BDD-A22805 © 2015 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-31 09:40:40 UTC)

Prin urmare, între verbele simple și prefixale s-a creat un decalaj. Unele și altele dispuneau de câte două forme, dar erau forme diferite: verbul prefixal avea varianta perfectivă și cea neutră, non-perfectivă, iar verbul simplu – varianta neutră, non-iterativă, și cea iterativă.

perf.	imperf.	iter.
zapisati	*zapisivati*	
pisati *dati*		*pisivati* *davati*

Aspectul perfectiv, specific verbelor prefixale, a fost creat ulterior și în cazul verbelor simple. Acest lucru s-a obținut prin două procese diferite, produse în sens invers, în funcție de valoarea aspectuală atribuită verbului simplu în cauză. Astfel de verbe, inițial neutre din punct de vedere aspectual, au fost perfectivizate sau imperfectivizate, în funcție de sens (acțiune punctuală – acțiune continuă) sau structura morfologică. Cele perfectivizate, de ex. *kupiti*, și-au format varianta imperfectivă prin recurgerea la forma iterativă – *kupovati*, ca verbele prefixale, iar cele imperfectivizate, de ex. *pisati*, și-au format varianta perfectivă cu ajutorul unui prefix – *napisati*, care era unul dintre cele folosite pentru formarea verbelor compuse, dar în acest caz el își pierdea valoarea lexicală, adică funcția de modificator semantic, păstrându-și numai valoarea gramaticală, cea de perfectivizare („prefix gramatical”)[7].

perf.	imperf.	iter.
zapisati	*zapisivati*	
dati	*davati*	
napisati	*pisati*	*pisivati*

Ulterior, în limbile slave, opoziția aspectuală a fost extinsă în mod sistematic la toate formele verbale și a cauzat o reorganizare a întregului sistem verbal. Acest lucru a afectat, printre altele, subsistemul timpurilor trecute, care a fost bazat în majoritatea limbilor slave, inclusiv în croată, pe noul perfect compus, format de la participiul activ trecut, diferențiat din punct de vedere aspectual. Ca urmare, au dispărut sau tind să dispară aoristul și imperfectul, care exprimau opoziții aspectuale în cadrul timpului trecut.

Teoretic, opoziția aspectuală din limbile slave poate cuprinde chiar trei termeni (perfectiv – imperfectiv – iterativ), ca în cazul verbelor simple imperfectivizate, care și-au format un perfectiv prin preverbare și folosesc în continuare iterativul cu funcția lui inițială. Dar și la aceste verbe – prin analogie cu verbele prefixale și cele simple perfectivizate, la care opoziția dintre

[7] În limbile slave moderne, inventarul de prefixe gramaticale tinde să se reducă la doar câteva morfeme, uneori diferite în funcție de limbă.

BDD-A22805 © 2015 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-31 09:40:40 UTC)

imperfectiv și iterativ este neutralizată din cauza folosirii iterativului cu funcția de imperfectiv – s-a generalizat, de fapt, o opoziție de doi termeni, funcția de iterativ fiind preluată de imperfectiv. O diferențiere destul de clară între imperfectiv și iterativ se mai menține numai în cazul unor verbe precum cele care continuă v. sl. *vesti*, *nesti*, *iti*, cu iterativele vechi, apofonice (formate pe baza unui radical cu alternanțe vocalice): *voziti*, *nositi*, sau supletive: *chroditi*. În rest, în locul formei iterative, se folosește în mod normal cea imperfectivă, de ex. cr. *pisati* în loc de *pisivati*, care oricum reprezintă un iterativ nou, obținut prin infixare și folosit în mod regulat pentru imperfectivizarea verbelor prefixale (*zapisati → zapisivati* 'a nota') și a celor simple perfectivizate (*dati → davati* 'a da').

De aceea, în limbile slave moderne, opoziția aspectuală are caracter binar și cuprinde doi termeni: perfectiv și imperfectiv. Odată cu marginalizarea iterativului, opoziția perfectiv – imperfectiv se traduce prin următoarele opoziții concrete: acțiune punctuală – acțiune continuă, acțiune nerepetitivă – acțiune repetitivă, acțiune încheiată – acțiune neîncheiată. Pe când valorile perfectivului nu reprezintă decât diverse nuanțe ale caracterului „unic" al acțiunii, imperfectivul exprimă, pe de o parte, imperfectivul propriu-zis, adică durativul, și, pe de alta, iterativul, adică frecventativul.

3. Verbele prefixale și aspectul verbal în istroromână

Verbele istroromâne din fondul lexical vechi, de cele mai multe ori de origine latină, nu cunoșteau decât o singură formă, neutră în privința aspectului. În schimb, verbele croate – atât verbele simple, cât și cele prefixale – erau împrumutate de istroromână sub două forme aspectuale – perfectivă și imperfectivă (trebuie remarcat că formele de infinitiv nu reproduc, de cele mai multe ori, infinitivul croat, ci prezentul):

počini – počivęj[8] 'a se odihni' (< cr. *počiniti, počinem – počivati, počivam*)
stisni – stiskęj 'a strânge' (< cr. *stisnuti, stisnem – stiskati, stiskam*)
odluči – odlučuj 'a hotărî' (< cr. *odlučiti, odlučim – odlučivati, odlučujem*)
zapali – zapaljuj 'a aprinde' (< cr. *zapaliti, zapalim – zapaljivati, zapaljujem*)
zaželi – želi 'a dori' (< cr. *zaželjeti, zaželim – željeti, želim*)
zdrobi – drobi 'a fărâmița' (< cr. *zdrobiti, zdrobim – drobiti, drobim*).

În cazul acestor verbe, era posibilă o exprimare clară a opozițiilor aspectuale la toate timpurile și modurile: la trecut – *a počinit* 's-a odihnit

[8] Pentru notarea istroromânei, folosim ortografia site-ului *Očuvęj vlaška ši žejanska limba* (http://www.vlaski-zejanski.com/), de unde provin o parte din exemplele citate. Exemplele din alte surse au fost transcrise conform acestei ortografii, care diferă de alte sisteme, folosite mai degrabă de către specialiști, prin caracterul ei uzual. Ortografia respectivă este bazată pe sistemul croat, fiind astfel mai accesibilă pentru vorbitorii de istroromână.

BDD-A22805 © 2015 Editura Universității din București
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-31 09:40:40 UTC)

(puțin), a terminat odihna' ~ *a počivęjt* 's-a odihnit (mai mult timp), se odihnea', la viitor – *va počini* 'se va odihni (puțin)' ~ *va počivęj* 'se va odihni (mai mult timp, tot timpul)', la condițional – *rę počini* 's-ar odihni (puțin)' ~ *rę počivęj* 's-ar odihni (mai mult timp, tot timpul)', la imperativ – *počinę* 'odihnește-te (puțin)' ~ *počivę* 'odihnește-te (mai mult timp, tot timpul)', etc. Verbele istroromâne permiteau acest lucru numai la trecut, prin folosirea formei de imperfect (de altfel, din ce în ce mai rar) – *a kântât* 'a cântat', *kântâja* 'cânta', folosind la alte timpuri și moduri forme neutre din punct de vedere aspectual – *va kântå, rę kântå, kânta* etc.

Totuși, în istroromână, diferențierea aspectuală a verbelor împrumutate nu este consecventă, varianta perfectivă fiind folosită uneori, mai ales la verbele prefixale, cu valoare imperfectivă (spre deosebire de croată, în care cele două valori sunt bine delimitate):

> *Atunče čå* ***posolim*** […] *și* ***zadâmim*** *o mârva, focu* ***ložim*** *de žos. Slanina* ***obrežim****, pac måst* ***stopim***. (Sârbu 1992: 107).
> 'Atunci punem sare […] și afumăm puțin, punem focul de jos. Tăiem slănina și apoi topim untura.'

(în afară de *ložim*, toate verbele sunt perfective, deși textul este la prezent și formele așteptate ar trebui să fie cele imperfective).

Indiferent de aceasta, verbele croate formau în cadrul sistemului istroromân un subsistem mai complex decât cel reprezentat de verbele istroromâne propriu-zise. Din cauza acestei superiorități structurale și a ponderii mari a elementului lexical croat, subsistemul de verbe croate a devenit dominant, influențând și asimilând treptat subsistemul de verbe istroromâne.

În primul rând, de la verbele istoromâne vechi au fost formate verbe prefixale hibride – cu prefix croat și radical latin. Majoritatea unor astfel de verbe sunt calcuri evidente după croată, fiind formate cu același prefix și având același sens. Influența croată a întărit, deci, și a dezvoltat fenomenul de verbe prefixale menținut parțial în istoromână, ca în orice limbă romanică[9]:

> *namânkå se* 'a mânca pe săturate' < *mânkå* 'a mânca' (după cr. *najesti se* < *jesti*)
> *prifåče* 'a transforma' < *fåče* 'a face' (după cr. *pretvoriti se* < *tvoriti*)
> *razlegå* 'a dezlega' < *legå* 'a lega' (după cr. *razvezati* < *vezati*)
> *zadurmi* 'a adormi' < *durmi* 'a dormi' (după cr. *zaspati* < *spati*)[10].

În al doilea rând, atât la verbele prefixale bazate pe radicale latine, cât și la verbele latine simple, tinde să se creeze o opoziție aspectuală de tip slav.

[9] De asemenea, un număr de verbe prefixale calchiate după slavă a apărut și în română, de ex. *a preface* < *a face* (după sl. *prětvoriti* < *tvoriti*), *a se răzgândi* < *a gândi* (după sl. *razmysliti sę* < *mysliti*), anticipând reapariția mai sistematică a verbelor prefixale în perioada reromanizării.

[10] Funcțiile prefixelor au fost analizate în Klepikova 1960.

BDD-A22805 © 2015 Editura Universității din București
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-31 09:40:40 UTC)

Verbele simple, care au caracter aspectual neutru, pot fi perfectivizate sau imperfectivizate. Verbele prefixale, perfective prin definiție, și verbele simple perfectivizate își creează echivalentele imperfective prin infixarea elementului slav *-av-/-iv-*, caracteristic iterativelor folosite în croată pentru imperfectivizare, cf. *prodati – prodavati* ‘a vinde’, *počiniti – počivati* ‘a se odihni’:

zadurmi → zadurmivęj
žukå → žukavęj
učide → učidavęj
ješi → ješivuj.

Interesantă este tentativa de asimilare a infixului constând în înlocuirea lui sporadică cu morfemul *-r-*, prin contaminare cu viitorul anterior:

*Tot č-åj tu akmo kuvintåt și č-**åj spureręjt***. (Sârbu 1992: 90)
‘Tot ce ai vorbit acum și ce spuneai.’.

Jo-åm lukråt månće pemint... [...] ***saparęjt**, aravęjt..* (Sârbu 1992: 99)
‘Eu am lucrat pământul înainte.. Săpam, aram...’.

Verbele imperfectivizate, la rândul lor, își crează un perfectiv prin prefixare. Pe lângă prefixele croate specializate ca prefixe gramaticale de perfectivizare, dintre care cele mai frecvente sunt *po-* și *za-*, se folosește cu această funcție prefixul *ân-* de origine latină:

poskutå ← skutå ‘a asculta’
pofurå ← furå
potorče ← torče
posuže ← suže

zaučide ← učide
zaplânže ← plânže
zalatrå ← latrå
zakljemå ← kljemå

ânvisa ← visa
ândebeli se ← debeli se ‘a se îngrășa’.

În general, acest mecanism corespunde celui de formare a perechilor aspectuale ale verbelor simple în limbile slave, în care imperfectivul verbelor perfectivizate se obține prin infixare (*dati → davati*), iar perfectivul verbelor imperfectivizate – prin prefixare (*napisati ← pisati*).

Totuși, în istroromână, procesul de imperfectivizare – perfectivizare a verbelor simple de origine latină este instabil și se poate produce în ambele sensuri, adică același verb poate fi simțit ca perfectiv sau imperfectiv și atunci, în funcție de situație, poate fi imperfectivizat prin infixare sau perfectivizat prin prefixare. De

BDD-A22805 © 2015 Editura Universității din București
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-31 09:40:40 UTC)

obicei, alegerea ține cont de semantismul verbului, care poate fi punctual (ca *vinde*) sau continuu (ca *lukrå*), dar uneori, ea are caracter individual și se face *ad hoc*. Dacă, într-un context dat, trebuie subliniat caracterul imperfectiv sau perfectiv al verbului, acesta este folosit sub forma imperfectivizată (infixală) sau perfectivizată (prefixală). Dacă valoarea imperfectivă sau perfectivă a verbului se subînțelege din context sau nu se insistă asupra caracterului acțiunii, se folosește forma simplă, neutră (neutralizarea opozițiilor aspectuale este generală în cazul verbelor *fi* și *avę*, care în limbile slave nu au decât o singură variantă):

> *Dupa trej ånj, če* ***s-a*** *pre lume* ***pljerdavęjt****, åsiru se âmbåte pre ur betâr kârstijån kåre-l žuta veri la biškupu*.[11]
> 'După ce s-a rătăcit trei ani prin lume, măgarul dă de un creștin bătrân care îl ajută să ajungă la episcop.'

(imperfectivul *s-a pljerdavęjt* pentru a reda durativul – 's-a rătăcit timp de trei ani'; de remarcat, perceperea slavă a durativului ca imperfectiv, spre deosebire de limbile romanice care, în acest caz, ar folosi perfectul în loc de imperfect);

> *Omiri av atunče živit po selski: palit av kârbur,* ***vindavęjt av*** *kârburu prin Opatije ši prin Rika,* ***taljåt av*** *kodru,* ***lukråt av*** *njive ši sadit tot če l-av fost triba*.[12]
> 'Oamenii trăiau atunci țărănește: făceau cărbune de lemn, vindeau cărbune prin Opatije și Rijeka, tăiau pădurea, lucrau pământul și sădeau tot ce le trebuia.'

(toate verbele au valoare imperfectivă, dar numai *vindavęjt av* e imperfectiv și ca formă; imperfectivitatea altor verbe de origine latină – *taljåt av*, *lukråt av*, nu este marcată, din cauza sensului lor considerat imperfectiv);

> *Ši våk-am avut.* ***Vindut-am****-vo.* ***Am vindut*** *våka*. (Sârbu 1992: 98)
> 'Am avut și o vacă. Am vândut-o. Am vândut vaca.'

(*vindut-am*/*am vindut* este considerat perfectiv conform semantismului său);

> Vut-a čelji miš, mihu za sopi. Čire l-***a vut***, sopit-a kum ***a štivut***, e noj ***an žukavęjt****. [...]* Čija doboto saka sęra ***žukavęjt-a***.[13]
> 'Aveau cimpoaiele astea, cimpoaiele pentru cântat. Cine îl avea, cânta cum știa, și noi jucam. […] Acolo jucau aproape în fiecare seară.'

(*an žukavęjt* și *žukavęjt-a* au o formă imperfectivă, pentru a sublinia caracterul lor durativ și, respectiv, frecventativ, pe când *a avut* și *a štivut* sunt considerate imperfective prin semantismul lor);

---

[11] http://www.vlaski-zejanski.com/public/Repozitorij/Juva_poparu_hr.pdf
[12] http://www.vlaski-zejanski.com/Glasovi-zajednice/ljudi-i sjecanja/zejnzejane/pregled/text_68/188-00
[13] http://www.vlaski-zejanski.com/Glasovi-zajednice/ljudi-i-sjecanja/susnjevicsusnjevica-i-okolica/pregled/text_178/257-00

BDD-A22805 © 2015 Editura Universității din București
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-31 09:40:40 UTC)

Teško se živit și toc n-an munčit dila mič. ***An vut*** *činč vâč.* ***Trâs-an*** *ku vozu.* ***Semiravęjt*** *grâv, trukinja, ječmik.*[14]
'Se trăia greu și toți munceam de mici. Aveam cinci vaci. Mergeam cu carul. Semănam grâu, porumb, orz.'

(*semiravęjt* este imperfectivizat, spre deosebire de *trâs-an*, deşi ambele verbe exprimă o acțiune imperfectivă, durativă și frecventativă);

Nu se pote ***zaučide*** *porku divju*. (Sârbu 1992: 251)
'Porcul mistreț nu se poate (=nu e voie) omorî'.

(*zaučide* pentru a insista asupra perfectivității);

*Atunč k-****av se*** *zmaju* ***skulat****, când* ***av*** *je* ***durmit****, ke-l* ***va učide***.[15]
'Atunci zmeul s-a sculat când el dormea, ca să-l omoare.'

(niciun verb nu are o marcă aspectuală suplimentară, fiecare fiind interpretat ca perfectiv – *av se skulat, va učide*, sau imperfectiv – *av durmit*, în funcție de semantismul său).

Așadar, aplicarea modelului slav pentru verbele istroromâne vechi pune diverse probleme. În ceea ce privește verbele prefixale, serii complete de verbe prefixale formate de la un anumit verb simplu sunt greu de reconstituit, pentru că astfel de verbe sunt, de cele mai multe ori, formații izolate. De aceea, fenomenul este mai degrabă spontan decât regulat. Sensurile nuanțate se pot obține mai ușor printr-un împrumut direct din croată, cf. exemplele de mai sus:

namânkå se ~ najedi se (< cr. *najesti se*) 'a mânca pe săturate'
prifåče ~ pritvori (< cr. *pretvoriti*) 'a transforma'
razlegå ~ razveži (< cr. *razvezati*) 'a dezlega'.

De obicei, aceste împrumuturi pot fi grupate în serii mai complexe și rezolvă, de asemenea, problema diferențierii aspectuale, de ex. *naloži – nalaguj, složi – slaguj, uloži – ulaguj*.

În mod similar, prin împrumut, se pot forma perechile aspectuale ale verbelor simple, mai ales variantele perfective:

pojdi (< cr. *pojesti*) – *mânkå* 'a mânca'
zori (< cr. *zaorati*) – *arå* 'a ara'
izuči (< cr. *izučiti*) – *ânveca* 'a învăța'
popi (< cr. *popiti*) – *bę* 'a bea'.

[14] http://www.vlaski-zejanski.com/Glasovi-zajednice/ljudi-i-sjecanja/susnjevicsusnjevica-i-okolica/pregled/text_184/257-00
[15] „Storija de zmaju", în Cantemir 1959, http://www.vlaski-zejanski.com/Glasovi-zajednice/Price-iz-proslosti/pregled/audio_13/133-00

BDD-A22805 © 2015 Editura Universității din București
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-31 09:40:40 UTC)

Uneori, verbul latin sau se află în variație liberă cu unul împrumutat:

potorče ~ spredi (< cr. *ispresti*) – *torče*.

În ultimă instanță, pentru a evita supletivismul creat astfel, se împrumută și cealaltă variantă aspectuală:

spredi – predi (< cr. *ispresti – presti*).

4. Concluzii

Abordarea problemei de „aspect verbal” istroromân, bazată pe o comparație mai strictă cu limbile slave[16], prezintă o serie de divergențe față de interpretările anterioare.

În primul rând, se poate vorbi despre aspectul verbal propriu-zis numai în cazul în care verbul prefixal are același semantism ca verbul de bază și diferă de acesta doar prin perceperea perfectivă a acțiunii. Verbul prefixal care nu îndeplinește aceste condiții, adică are un semantism modificat sau diferit față de verbul de bază și apare sau poate apărea și el în variante diferențiate aspectual, trebuie considerat un verb prefixal propriu-zis. Astfel, se impune o diferențiere între prefixele pur gramaticale, de perfectivizare, și cele lexicale.

În al doilea rând, aspectul verbal nu cuprinde, de fapt, decât doi termeni: perfectiv – imperfectiv, în care se rezumă cele trei opoziții propuse anterior: imperfectiv – perfectiv, imperfectiv – iterativ și perfectiv – iterativ. Iterativul propriu-zis este independent de imperfectiv numai în cazul unor împrumuturi ca *pisivẹj*, față de imperfectivul *pisẹj*, și se folosește foarte rar, precum în limba împrumutului[17]. Forme ca *žukavẹj, učidavẹj* au caracter imperfectiv și corespund unor forme precum *prodavati* din croată, în care sunt doar iterative false, pur formale.

BIBLIOGRAFIE

Cantemir, T., 1959, *Texte istroromâne*, București, Editura Academiei.
Caragiu Marioțeanu, M., 1975, *Compendiu de dialectologie română (nord- și sud-dunăreană*), București, Editura Științifică și Enciclopedică.
Frățilă, V., 2010, *Probleme de dialectologie română*, Blaj, Editura Astra.
Klepikova, G.P., 1960, „Funcțiile prefixelor verbale de origine slavă în dialectul istroromân”, în *Fonetică și dialectologie*, vol. II, pp. 169-207.

[16] Cf. interpretarea fenomenului cu privire la limbile slave în Moszyński 2006: 306.
[17] Acest lucru a fost observat, în context diferit, în Kovačec 1971: 129.

BDD-A22805 © 2015 Editura Universității din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-31 09:40:40 UTC)

Kovačec, A., 1971, *Descrierea istroromânei actuale*, Bucureşti, Editura Academiei.
Moszyński, L., 2006, *Wstęp do filologii słowiańskiej*, Warszawa, Wydawnictwo Naukowe PWN.
Sârbu, R., 1992, *Texte istroromâne și glosar*, Timișoara, Tipografia Universității din Timișoara.
Vaillant, A., 1966, *Grammaire comparée des langues slaves*, t. III, Paris, Editions Klincksieck.

Dicționare

Ciorănescu, A., 2002, *Dicționarul etimologic al limbii române*, Bucureşti, Saeculum I.O.
Frančić, V., 1987, *Słownik serbsko-chorwacko polski*, Warszawa, Wiedza Powszechna.
Kovačec, A., 1998, *Istrorumunjsko-hrvatski rječnik* (*s gramatikom i tekstovima*), Pula, Mediteran (versiune on-line: *Vlaško/Žejansko/Istrorumunjsko – hrvatski rječnik,* http://www.vlaski-zejanski.com/Resursi-i-biblioteke/rjecnik, acces: 15.06.2015).
Kumaniecki, K., 1996, *Słownik łacińsko-polski*, Warszawa, Wydawnictwo Naukowe PWN.
Дьяченко, Г., 1998, *Полный церковно-славянский словарь*, Москва, Терра – Книжный Клуб.
Цейтлин, Р.М., Вечерки, Р., Благовой Е., 1994, *Старославянский словарь*, Москва, Русский Язык.

Texte suport

Texte publicate pe site-ul: http://www.vlaski-zejanski.com/, acces: 15.06.2015

BDD-A22805 © 2015 Editura Universității din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-31 09:40:40 UTC)